

כגון... **גבי טמא שנגע בקדש** בפרק אלו הן הלוקין... שאין למדין מן הכללות במקום שהגמרא מכרעת בהדיא כאחד מהן. ברור שלדעתו הגמ' מכריעה כר"ל גם בעניין הנגיעה¹². כמו כן כותב הריטב"א במכות (יד,ב): "תניא כוותיה דריש לקיש – והלכתא כוותיה, דלא איתמר דר"ל ור' יוחנן הלכה כר"י אלא היכא דליכא מתניתא דמסייעא לריש לקיש" (וראה גם דבריו בעבודה זרה ו,ב ד"ה ולענין הלכתא)¹³.

סיכום

לדעת ריש לקיש טמא שנגע בקודש לוקה, אך לא בתרומה. לדעת ר' יוחנן הנוגע בקודש אינו לוקה, ונחלקו ראשונים האם לדעתו הנוגע בתרומה לוקה (רש"י ותוס') או לא (הר"ש מדרויש). עניינו של האיסור לנגוע הוא שלא לטמא את התרומה (רמב"ם; מאירי בשבת), או כסייג מפני אכילתה (מאירי במכות).

להלכה פסק הרמב"ם שאין מלקות על נגיעה בקודש ובתרומה. יש סוברים שלדעתו יש לאו בנגיעה בקודש, אבל אין בו מלקות, כי עיקר הכתוב נאמר על האכילה (לחם משנה). ויש סוברים שלדעתו אין לאו בנגיעה כלל, כי על פי הברייתא הפסוק עוסק באכילה בלבד (מאירי). הרמב"ן והריטב"א פוסקים כריש לקיש, שטמא שנגע בקודש לוקה.

מערכה פג. אכילת קודש בטומאה לפני זיקת הדם (לד,א)

אין חייבין עליו משום פיגול נותר וטמא עד שיקרבו מתיריו¹⁴.

הסוגיה כאן עוסקת בשאלה, האם הפטור האמור הוא רק מעונש כרת (וחיוב חטאת לשוגג), אבל האוכל בטומאה עובר בלאו וחיוב מלקות, או שמא אין באכילה זו איסור לאו כלל? שאלה זו נשאלת בין לגבי אדם טמא שאכל קודש ("טומאת הגוף") ובין לגבי אדם טהור שאכל קדשים שנטמא ("טומאת בשר").

בטומאת הגוף

הגמ' מביאה מחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש באשר

הרא"ש. כיצא בזה כתבו אחרונים שם, שמדובר בתרומת פירות דרבנן, או בתרומה בזמן הזה, שהיא מדרבנן (עיין רש"ש ומצפה איתן). מכל מקום, גם הרשב"א לא הזכיר את "לא תגע", אלא את הפסוק "משמרת תרומותי" (במדבר יח,ח), ואף ציין לרש"י (גיטין סא,א ד"ה וסיפא), המזכיר פסוק זה.

מדוע לא הזכירו ראשונים אלה את "לא תגע" כמקור לאיסור דאורייתא לטמא תרומה? הדבר ניתן להבנה בכמה דרכים: א. דעתם כמאירי בדעת הרמב"ם, שלפי מסקנת הסוגיה אין ב"לא תגע" איסור נגיעה כלל. ב. דעתם שהלכה כריש לקיש, ש"לא תגע" נאמר בקודש בלבד, ולכן לא הזכירו פסוק זה ביחס לסוגיה בגיטין, שכן הסתם אינה עוסקת בקודש. ג. דעתם ש"לא תגע" כולל איסור נגיעה אף בתרומה, אבל האיסור הוא בנגיעה בלבד כסייג לאכילה, כדעת המאירי הנ"ל, ואילו הגמ' בגיטין מדברת על ה"מטמא", גם באופן שאין בו נגיעה.

1. הגמ' להלן מג,ב מוכיחה ש"וטומאתו עליו" מוסב על האדם ולא על הבשר.

מובן, מדוע נחדש חידוש גדול כזה כדי ליישב את שיטת ר' יוחנן, כאשר ברור מהגמ' שר' יוחנן לא ידע את הברייתא הזו? ועוד: הרמב"ם לא מביא את הפסוק "לא תגע" לעניין האיסור לטמא קדשים, וגם טרח לנמק "שהרי פוסל אותן", ומשתמע מנימוקו שאין בנגיעה לאו כלל.

המאירי (מכות שם) הביין את הרמב"ם באופן אחר, וכתב: "טמא שנגע בקדש – עבירה היא בידו, שאסור לטמא את הקדשים או לסבב להם טומאה, מפני שהוא פוסלם. ומכל מקום אינו לוקה בכך, ומה שכתוב 'בכל קודש לא תגע' – אזהרה לאוכל הוא". מלשונו "עבירה היא בידו" משמע שאין בזה לאו גמור, וגם מפירושו לפסוק משתמע ש"לא תגע" מתפרש על אכילה בלבד. נראה שלדעתו הרמב"ם פירש שהברייתא "או אינו אלא אזהרה לנוגע" באה לשלול לגמרי את הנגיעה (ולא כמשתמע בספר המצוות הנ"ל), ובנקודה זו הברייתא אינה כר' יוחנן ואף לא כריש לקיש¹¹.

שיטת ראשונים אחרים

בניגוד לדעת הרמב"ם, הרמב"ן (יבמות מא,א) פוסק כריש לקיש. הוא דן על הכלל של רבא (יבמות לו,א) שהלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש, פרט לשלושה מקרים שבהם תניא כוותיה דריש לקיש, וכותב: "ולא תקשי לך משום דמשכחינן תניא כותיה דריש לקיש יותר מהני [מן השלושה הללו],

נאמר בתורה בפרשת קרבן שלמים: "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, באש ישרף, והבשר כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה" (ויקרא ז,יט-כ). נאמרו כאן שתי הלכות: א. אסור לאכול בשר קדשים שנטמא. ב. אדם טמא האוכל קדשים – חייב כרת¹. מן הסמיכות בין "כל טהור יאכל לבשר" לבין חיוב הכרת לומדת הגמ' (מנחות כה,ב), שרק בשר שכבר הותר לאכילת הטהורים, דהיינו שכבר נזרק דם הקרבן על המזבח, יש חיוב כרת על אכילתו בטומאה, אבל קודם זיקת הדם – אין חיוב כרת. וכך שנינו (מעילה פ"ב מ"ט): "זה הכלל: כל שיש לו מתירין –

11. וביבמות עה,א כתב המאירי: "כל האסור לאכול בתרומה מצד טומאתו - אסור ליגע... אלא שאכילתו... יש בה מיתתו... ונגיעה אין בה אלא איסור, ואע"ג דכתב 'בכל קדש לא תגע' כבר פירשו בו אזהרה לאוכל... ואפקה לאכילה בלשון נגיעה לומר שטבול יום פוסלה בנגיעה", כעין סברת הר"ש מדרויש הנ"ל.

12. הן מלשונו "גבי טמא שנגע בקודש" והן מכך שהביא זאת כחריגה מכללו של רבא, והרי אם הסיוע לר"ל הוא רק במחלוקת על המקור לאיסור טמא שאכל קודש - אין תימה שרבא לא הזכיר זאת, כי אין בזה נפקא מינה.

13. בגמ' בגיטין (נג,ב) נאמר שהמטמא מאכליו של חברו, הרי זה איסור דרבנן בלבד (ומוכח משם, מהניגוד למנסך, שעצם מעשה הטומאה אין בו איסור דאורייתא, ולא רק שאינו נגד מזיק מדאורייתא). הרשב"א שם הביא בשם תוס', שהוכיחו מהגמ' שאין איסור דאורייתא לטמא תרומה, או שעל כל פנים אין בכך איסור לאו; ולדעתו הדבר אסור מדאורייתא, ואת הגמ' שם העמיד במטמא חולין, וכן כתב בתוס'

מוסיף, שלמסקנה אכן המקור לאיסור הוא "בכל קדש לא תגע", אבל הגזרה שוה "טומאתו" קיימת, ובאה להגביל את הלאו, שאינו אלא לאחר זריקת הדם.⁵

בליקוטי הלכות (זבח תודה ד"ה תניא כוותיה) ביאור נוסף: בגמ' ביבמות (ע"ה, א) סוברים אחרוני האמוראים, אביי ורבא, שהפסוק "בכל קדש לא תגע" עוסק בעיקרו באכילת קודש, ו"בכל" בא לרבות אכילת תרומה, וכן מפורש בתורת כהנים (ספרא תזריע פרק א, ח; ולא כדברי ר' יוחנן וריש לקיש כאן, שמדובר על נגיעה בתרומה, או אכילת קודש ונגיעה בו). לפיכך אין ללמוד מהמילה "בכל" לרבות קדשים קודם זריקת דמים.

ברמב"ן ביבמות ובריטב"א במכות משמע שהלכה כריש לקיש, עיין במערכה הקודמת.

אכילה לפני זריקת הדם (בישול הבשר בעוד הכהן מימין אוחז במזרק). זריקת הדם היא המתירה את בשר הקרבן להקטרה ולאכילה, ויש איסור לאו מיוחד על אכילת קדשים לפני זריקת דמם. מאידך, חומרת האיסור על אכילת קדשים בטומאה נאמרה דווקא בקדשים שהותרו לאכילתם של טהורים, וטמא האוכל לפני זריקת הדם אינו חייב כרת.

בטומאת הבשר

על גבי מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש באוכל קדשים בטומאת הגוף מביאה הגמ' מחלוקת בין אביי ורבא בשאלה מזה הדין בטומאת בשר לפני זריקת הדם. דעת אביי שבזה לכל הדעות יש חיוב מלקות, שהרי איסור אכילת קודש שנטמא נאמר במפורש, "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואין מקור המגביל זאת לאחר זריקת דמים דווקא.⁶ ודעת רבא הפוכה, שבטומאת בשר הכל מודים שאינו לוקה, שכן הלאו "לא יאכל" הוקש לחיוב הכרת על אכילה בטומאת הגוף בפסוק הסמוך לו, ומכאן שכל בשר שאין חיוב

למקור הלאו על אכילת קדשים בטומאה (שכן הפסוק הנ"ל "והנפש אשר תאכל בשר" מדבר על העונש בלבד, ו"אין עונשין אלא אם כן מזהירין"): ר' יוחנן (בשם ברדלא²) לומד זאת מגזרה שוה "טומאתו", המשווה בין עונשו של הטמא הבא למקדש לבין עונשו של הטמא האוכל קדשים: כשם שכאן יש אזהרה ("ולא יטמאו את מחניהם", במדבר ה, ג) כך גם כאן. ריש לקיש, לעומת זאת, לומד את הלאו מ"בכל קדש לא תגע" (ויקרא יב, ד).

ממחלוקת זו משתלשלת מחלוקת נוספת לגבי טמא שאכל קודש לפני זריקת הדם.³ לדעת ריש לקיש הרי הוא לוקה, משום שהמילה "בכל" מלמדת שהדברים אמורים גם על קודש לפני זריקת דמו. ור' יוחנן פוטר מן המלקות, משום שלשיטתו הלאו הנלמד מן הגזרה שוה הנ"ל נאמר על האיסור המסוים שהעובר עליו ענוש כרת, והרי הכרת, כאמור, נאמר רק על אכילת קרבן שכבר נזרק דמו והותר באכילה לטהורים.

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יח, טז) פוסק כר' יוחנן: "אם אכל את הבשר קודם זריקת הדם אינו לוקה משום טמא שאכל את הקדש". פסק זה מתמיה, שכן אמנם כלל הוא בידינו שהלכה כר' יוחנן במחלוקותיו עם ריש לקיש (יבמות לו, א), אך כאן הרי הביאה הגמ' תניא כוותיה דריש לקיש לגבי מקור הלימוד, ש"בכל קודש לא תגע" הוא מקור האזהרה לאוכל בשר קודש בטומאה⁴, וכך כתב הרמב"ם עצמו (הל' יג-יד). ממילא יוצא שהדין עמו גם בעניין טמא האוכל קודם זריקת הדם!

יש שנימקו את פסק הרמב"ם כך: מכיוון שבדרך כלל הלכה כר' יוחנן, עלינו ליישב את דבריו עם הברייתא במידת האפשר, ולהעדיף את דעת ריש לקיש רק במה שמוכח ממנה לגמרי. לפיכך, גם אם הוכח שהפסוק "בכל קדש לא תגע" עוסק באכילת קודש, ניתן להעמידו בקדשים אחר זריקת דמם (כפי שמשמע מהיקש הקודש למקדש, שהקודש האמור כאן הוא "דבר שיש בו נטילת נשמה", חיוב כרת). מה שאמרה הגמ' שלדעת ר' יוחנן הפסוק עוסק בתרומה – נאמר קודם שידענו את הברייתא, אבל לאחר הבאתה עלינו לומר שר' יוחנן מודה שהפסוק עוסק באכילת קודש, ובכל זאת אין ממנו ראיה לחיוב מלקות קודם הזריקה (לחם משנה, הל' סנהדרין יט, א). בשפת אמת (מכות יד, ב)

2. כנראה זהו תנא, ונזכר גם בספרי, עיין ביוחסין ערך 'בר דלא' ו'תולדות תנאים ואמוראים' ערך 'בר דליה'.

3. הקשר בין המחלוקת ברור יותר לפי גרסת השטמ"ק אות א: "רבי יוחנן לטעמיה", וכן הגרסה לפנינו במקבילה במכות יד, ב.

4. ראה במערכה הקודמת והערה 7, ודברי הרמב"ן והריטב"א המובאים בהמשך המערכה שם.

5. יש להעיר בהקשר זה, שיש הבדל בין הסוגיה כאן למקבילה במכות (יד, ב). הגמ' כאן מביאה את המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש על טמא שנגע בקודש ועל המקור לאיסור אכילת קודש בטומאה, לאחר מכן את ה"תניא כוותיה", ולבסוף את

המחלוקת על טמא שאכל בשר קודש לפני זריקת הדם. בגמ' במכות, לעומת זאת, מובאת הברייתא לאחר שלוש המחלוקות. אפשר שהסוגיות חלוקות בשאלה זו, האם הברייתא מוכיחה כדעת ריש לקיש גם במחלוקת השלישית.

6. סברה זו אינה מפורשת בגמ', ונאמר רק שאביי לומד מעצים ולבונה. ניתן להבין שזוהי ילפותא ממש לאפוקי מסברת רבא, וניתן להבין שפשוט היה לאביי שאין מקור לתלות את טומאת הבשר בטומאת הגוף, ולדעתו אין צורך בלימוד מעצים ולבונה לעניין זה, והביא זאת רק כראיה לשיטתו. בתוס' בבבא קמא (עז, א ד"ה פרה) כתבו: "דמשמע בריש כל הפסולין דאוכל בשר שנטמא לפני זריקה הוה אמינא דלא לקי... אי לאו משום דמרבינן מ'והבשר' כמו עצים ולבונה". נקטו שהראיה מעצים ולבונה היא לימוד ממש, ונראה שאין זה ברור להם ולכן כתבו "דמשמע".

הנותר באש, לא יאכל כי קודש הוא" (שמות כט, לד) – "כל שבקודש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו". אך הגמ' שם מבארת שאין לוקים על לאו זה, משום שזהו לאו שבכללות' הכולל סוגי פסול רבים¹⁰. מקור דומה לאיסור אכילת פסולי המוקדשין הוא הכתוב: "לא תאכל כל תועבה" (דברים יד, ג), שנדרש בספרי שם: "בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר". לדעת הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יח, ג) לוקים על לאו זה, ואינו נחשב לאו שבכללות'¹¹, אולם ברמב"ן (ספר המצוות, שורש ט) נראה שחולק בדבר, וסובר שאף זה לאו שבכללות שאין לוקין עליו (ובסמ"ג ל"ת רנט-רסד, בסופו, כתב שאין זו דרשה גמורה, ואינו לאו).

לשון הרמב"ם הנ"ל לגבי אכילה קודם זריקת הדם בטומאת בשר: "אינו לוקה משום אוכל קדש טמא, אבל מכין אותו מכת מרדות". וכן בטומאת הגוף: "אינו לוקה משום טמא שאכל את הקדש". משתמע מדבריו שיש על מעשה זה חיוב מלקות מטעם אחר, ופירש במשנה למלך שכוונתו ל"לא תוכל לאכול בשעריך", הנזכר לעיל¹². ונראה שמודה הרמב"ם שאינו לוקה על אכילת הבשר הטמא משום "לא תאכל כל תועבה", מפני שלא זה נאמר רק על קרבן שנפסל בכללו (כלשון הרמב"ם בהל' פסוהמ"ק יח, ג): "כל קרבן שנאמר שהוא פסול... כל האוכל ממנו כזית במזיד לוקה", ואילו בשר שנטמא אינו פוסל את כלל הקרבן (גרי"ז כאן; אך במשנה למלך בהל' ז הזכיר לאו זה גם לגבי נותר, למרות שהקרבן אינו נפסל בגלל שהבשר נותר).

סיכום

טמא שאוכל בשר קדשים לפני זריקת הדם, הכל מודים שאין בו כרת. לדעת ר' יוחנן גם אינו לוקה, ולדעת ריש לקיש לוקה, ובגמ' הובאה ברייתא המסייעת לשיטת ריש לקיש. אף על פי כן הרמב"ם פוסק שאינו לוקה, מפני שהברייתא אינה מוכיחה לגמרי כדעת ריש לקיש בנקודה זו (לחם משנה, ועוד). לעומתו, נראה שהרמב"ן והריטב"א פוסקים כריש לקיש.

נקטו רוב הראשונים (תוס' מכות יח, ב ד"ה כל שבקודש וזבחים עח, א ד"ה הפיגול; סמ"ג ל"ת שלה-שלו; רמב"ן מכות יג, א יח, א; ועיי' רמב"ם הל' פסוהמ"ק יח, י). המאירי (פסחים כד, א ומכות יח, ב) כותב שאין זה לאו שבכללות, מפני שעל חלק מהאיסורים הכלולים בו נאמרה אזהרה מפורשת. נראה שפירש את הגמ' שם, שמה שאמרה ש"כל שבקודש פסול" הוא לאו שבכללות הרי זה רק אלמלא הלאו שנאמר במיוחד על חטאת שנכנסה להיכל, "וכל חטאת... לא תאכל", ולא זו מגלה שיש מלקות גם בכל שאר הפסולין שבקודש, עיי' שם (וברמב"ן מכות יג, א דחה פירוש זה).

11. לביור טעם הדבר, וההבדל בין לאו זה לבין "לא יאכל כי קדש הוא", עיי' ספר החינוך מצוה תסט ובמקורות שצוינו ב'ספר המפתח' במהדו' פרנקל בהל' פסוהמ"ק שם.

12. יש בזה קושי, שכן הרמב"ם כותב "אבל מכין אותו מכת מרדות", ואם יש בו מלקות מדאורייתא מצד אחר - מה הצורך לחדש מלקות נוספות מדברנו על הטומאה? באבן האזל כתב מטעם זה, ש"לא תוכל לאכול בשעריך" לא נאמר בקרבן שנפסל קודם הזריקה, אלא רק בקרבן שיש מצוה לזרוק את דמו, אבל באחיעזר (יו"ד ס"ח כח), הוכיח מהגמ' במכות כנגד סברה זו.

כרת על אכילתו בטומאת הגוף – אין לאו על אכילתו בטומאת הבשר⁷.

אביי מוכיח כשיטתו מדין עצים ולבונה של קודש, עליהם מצאנו דרשה "והבשר – לרבות עצים ולבונה" לעניין איסור אכילתם כשנטמאו; והרי עצים ולבונה אינם ראויים לאכילה כלל, ובכל זאת חידשה התורה שהאוכלם לוקה, ואם כן הוא הדין לבשר לפני זריקת הדם, שהגם שאינו ראוי לאכילה (על פי ההלכה) – לוקים על אכילתו. על כך משיב רבא, שהחיוב בעצים ולבונה אינו אלא כשקדשו בכלי, ואז גדרם כקרבן שנוק דמו, ואין להביא מהם ראייה לקרבן שטרם נזרק דמו.

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יח, יב) פוסק כרבא: "אדם טהור שאכל כזית מקדשים שנטמאו – לוקה... ואינו לוקה אלא האוכל אחר זריקת דמים, אבל אם אכל קודם זריקה אינו לוקה משום אוכל קדש טמא, אבל מכין אותו מכת מרדות"⁸. עוד כתב שם: "אכל כזית מלבונת המנחה שנטמאת אחר שנתקדשה בכלי – לוקה", ואף זה כרבא⁹.

לאוין נוספים

הדיון עד כה התמקד באיסור המפורש על אכילה בטומאת הגוף או בטומאת בשר. יש לדון על חיוב מלקות באכילת קדשים בטומאה קודם זריקת הדם מצדדים נוספים: מצד היות הבשר קודם הזריקה, ומצד זה שטומאת הבשר פוסלתו מהקרבה.

בגמ' במכות (יז, א) נאמר, שהאוכל קדשים קודם זריקת דמם לוקה משום "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן... ובכורות בקרך וצאנך" וכו' (דברים יב, יז). פשט המקרא עוסק באכילה מחוץ לירושלים, אבל המילה "ונדבותיך" בהמשך הכתוב באה ללמדנו איסור נוסף ("אם אינו עניין... תנהו עניין..."), והוא האוכל לפני זריקת הדם. כך פוסק הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות יא, ד): "כל האוכל כזית מבשר הקדשים... קודם זריקת דמים – לוקה".

בבשר שנטמא יש לאו נוסף על אכילתו, מפני שנפסל להקרבה. בגמ' בפסחים (כד, א) נדרש הכתוב: "ושרפת את

7. יש לשאול: מדוע רבא נזקק להקיש את טומאת בשר לטומאת הגוף שבפסוק הבא, ולא הקיש את "והבשר אשר יגע בכל טמא" לסיפא של פסוק זה עצמו: "והבשר כל טהור יאכל בשר", שרק הבשר שהותר לטהורים (דהיינו שנוק דמו) עוברים עליו בטומאת בשר, כפי שלומדת הגמ' במנחות כה, ב מפסוק זה לגבי חיוב הכרת בטומאת הגוף? הדבר מוסבר על פי חידושי הגרי"ז, שמבאר שההיקש לא נועד ללמד באופן ישיר שדין 'ניתר לטהורים' נאמר גם לעניין טומאת בשר, אלא שהלאו בטומאת בשר נאמר על בשר שיש בו כרת בטומאת הגוף, וממילא יוצא שדין 'ניתר לטהורים' יחול גם בטומאת בשר. הגרי"ז מוכיח זאת מהמקבילה בפסחים עט, א, שם משווה רבא בין הלאו לכרת בהקשר אחר, של דחיית טומאה בציבור.

8. הכסף משנה שם כותב שפסק זה הוא כר' יוחנן כנגד ריש לקיש, ותמוה, שכן הם נחלקו בטומאת הגוף ואילו הלכה זו בטומאת בשר.

9. מאידך פסק הרמב"ם (הל' כד שם) שאין כרת בטומאת הגוף על אכילת לבונה, והדברים מנוגדים, לכאורה, לכלול של רבא שכל שאין חייבים עליו על טומאת הגוף אין בו לאו על טומאת הבשר, ועיי' במערכה קז.

10. מכל מקום לוקים על נותר, המפורש בכתוב, וכן על פיגול, שנלמד מנותר. כך

האוכל בשר קדשים שנטמא לפני זריקת הדם, נחלקו אביי ורבא האם לוקה, ופסק הרמב"ם כרבא שאינו לוקה, משום שכל בשר שאין בו חיוב כרת בטומאת הגוף – אין בו מלקות בטומאת בשר. בשני מקרים אלו, נראה שיש מלקות מצד אחר, מחמת

האוכל בשר קדשים שנטמא לפני זריקת הדם, נחלקו אביי ורבא האם לוקה, ופסק הרמב"ם כרבא שאינו לוקה, משום שכל בשר שאין בו חיוב כרת בטומאת הגוף – אין בו מלקות בטומאת בשר.

בשני מקרים אלו, נראה שיש מלקות מצד אחר, מחמת

מערכה פד. הקרבת איברי חיה ובהמה טמאה (לד,א)

רבי יעקב, שהכל מודים באברי בהמה טמאה, שאין בה אלא עשה (רש"י), ונחלקו בהעלאת אברי חיה טהורה, שלדעת ר' יוחנן העושה זאת עובר בעשה, ולדעת ר"ל אין בכך איסור כלל, שכן התורה באומרה להביא בהמה טהורה לא התכוונה לשלול את החיה הטהורה. רבא מוכיח מברייתא אחרת (אף היא מן התורת כהנים, ויקרא נדבה פרשתא ב,ו), שהמביא חיה לקרבן עושה איסור, והגמ' מסיקה "תיובתא דריש לקיש".

הרמב"ם: המקטיר בהמה טמאה – לוקה

בהל' איסורי מזבח (ה,ו) פוסק הרמב"ם: "המקטיר איברי בהמה טמאה על גבי המזבח – לוקה, ואע"פ שאיסור הקרבתה מכלל עשה, שהרי נאמר 'מן הטהורה אכול' ו'מן הטהורה הקרב', הא טמאה לא תאכל ולא תקריב, כשם שלוקה על אכילת הטמאה הבא מכלל עשה, כמו שביארנו במקומו, כך לוקה על הקרבתה".

הראב"ד השיגו: "וכי עדיפא מבעלת מום? אלא שאינו עולה כן מהגמרא דזבחים פרק כל הפסולים". כלומר, אכן מסברה דברי הרמב"ם מובנים, שהרי הפגם בהקרבת בהמה טמאה גדול יותר מהקרבת בעלי מומים, שעליה יש לאו ומלקות; אלא שמן הגמרא כאן מוכח להיפך (כסף משנה).

הרמב"ם מקשר את הדברים לאיסור אכילת בהמה טמאה, ושם מצאנו מחלוקת ראשונים במקור האיסור. בתורה נאמר (ויקרא יא,א-ח): "זאת החיה אשר תאכל... כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה בבהמה אותה תאכל. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה: את הגמל, כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס... ואת השפן... ואת הארנבת... ואת החזיר כי... והוא גרה לא

נאמר בתורה (ויקרא א,ב): "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' – מן הבהמה, מן הבקר ומן הצאן, תקריבו את קרבנכם". הוזכרו כאן הבהמות הטהורות בלבד ("בקר" הוא השור, כתרגום אונקלוס: "תור"). החיות, אף הטהורות שבהן (כגון הצבי והאיל), לא הוזכרו בתורה כקרבן אפשרי. לגבי בהמה טמאה, אף מפורש בתורה שאם הוקדשה (בידי שמים, כגון פטר חמור, או בידי אדם) – תיפדה, ככתוב: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', והעמיד את הבהמה לפני הכהן. והעריך אותה הכהן...". (ויקרא כז,יא-יב)¹. וכן: "ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה" (במדבר יח,טו).

הסוגיה כאן עוסקת בשאלה, מה דינו של מי שהעלה על המזבח בהמה טמאה לקרבן? כמו כן, האם מותר להעלות על המזבח אברי חיה טהורה?

סוגיית הגמרא

גמ' מובאת מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש בעניין המעלה בהמה טמאה: ריש לקיש מחייבו מלקות, ורבי יוחנן פוטר. טעמו של רבי יוחנן, שלא נאמר בתורה איסור על הקרבת בהמה טמאה, אלא שממה שציוותה התורה להקריב את הטהורות משתמע שאין להקריב טמאה, והרי זה "לאו הבא מכלל עשה" (איסור המשתמע מאמירה חיובית), ולדעת דינו כ'איסור עשה' ולא כ'לאו' המחייב מלקות. ריש לקיש, לעומת זאת, סובר ש"לאו הבא מכלל עשה – לוקין עליו".

רבי ירמיה תמה על דעת ריש לקיש, שכן בברייתא (שמקורה בתורת כהנים שמיני פרק ג,א-ב) מפורש שלאו הבא מכלל עשה מוגדר כ'עשה' ולא כ'לאו'². לפיכך הסביר

ומודים שהפסוק הקודם עוסק בשני מיני ההקדש, וראה בהערה הבאה.
2. לשון המדרש: "בבהמה אותה תאכלו... אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה. אין לי אלא בעשה, בלא תעשה מניין? תלמוד לומר... לא תאכלו", ובגמרא הובא בקיצור. במרומי שדה מבאר את הסוגיה באופן מחדש: הכל מודים שלאו הבא מכלל עשה אין לוקין עליו, אלא שריש לקיש מסתמך על הפסוק הנ"ל: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'", ולשיטת ריש לקיש עצמו (בתמורה לב,ב, עיין שם) נראה שמדובר על בהמה טמאה ממש. אם כן נאמר בה לאו, אבל הגמ' מחשיבה זאת כ'לאו הבא מכלל עשה' מפני שהלשון "אשר לא" מובנה תיאור, ולא לאו. על כך מוכיח ר' ירמיה, שכן גם לגבי בעלי החיים הטמאים מצינו לשון כזו: "ובין החיה אשר לא תאכל" (ויקרא יא,מז), ובכל זאת הברייתא אינה לומדת מכאן את המלקות. עיין גם סוטה מו,ב, בעניין הפסוק: "נחל איתן אשר לא יעבד בו" (דברים כד,א), האם נחשב כלאו.

1. פסוק זה נדרש בדברי חז"ל (ספרא בחוקותי פרשתא ד,א) לעניין בעל מום, אך הרמב"ן (ויקרא כז,כז) מבאר, שחז"ל למדו זאת מן היתור "אשר לא יקריבו ממנה", המתפרש כ'ואשר', ונמצא לדבריו שהפסוק עוסק גם בבהמה טמאה. כך דעת חכמים אליבא דר' יוחנן (תמורה לב,ב), שדין 'העמדה והערכה' (שאינן פודים בעל חיים אלא כשהוא חי), הנלמד מסוף הפסוק, נאמר בין בקדשי מזבח ובין בקדשי בדק הבית, וביאר הר"י מיגאש (שבועות יא,א): "דרבנן סברי... כדאוקימנא להאי קרא בסיפרא בבעלי מומין הכתוב מדבר, דהיינו קדשי מזבח, וכיון דקרא גופיה הא מיפריש ביה בהמה טמאה, דהיינו קדשי בדק הבית, הויא ליה האי העמדה והערכה דכתיבי בהאי קרא אקדשי מזבח ואקדשי בדק הבית". גם לדעות בתמורה שם החולקות בדבר (ר' שמעון, הסובר שדין העמדה והערכה נאמר רק בקדשי מזבח, וריש לקיש בדעת רבנן, הסובר שדין זה נאמר רק בקדשי בדק הבית) כתב רש"י (לג,א ד"ה אותה) שהן מעמידות באופן מצמצם רק את הפסוק "והעריך אותה הכהן בין טוב ובין רע",